

تأثیر معرفی کتاب های مناسب بر تغییر ذائقه دانش آموزان

سهیلا مسعودی

کارشناسی فیزیک هسته ای

soheilla.masoudi1985@gmail.com

۰۹۹۰۵۱۶۳۲۲۷

چکیده :

امروزه مطالعه یکی از مهم ترین ابزارهای ارتباط انسان با جهان پیرامون است و میزان مطالعه و گرایش به کتابخوانی از مهم ترین شاخص های رشد و توسعه هر کشور و یکی از عوامل مؤثر در شکوفایی استعدادهای بالقوه انسانی برای رسیدن به کمال و عاملی مؤثر در جلوگیری از تفکر تک بعدی محسوب می شود . این تحقیق به روش توصیفی – تحلیلی و با هدف بررسی تأثیر معرفی کتاب های مناسب بر تغییر ذائقه دانش آموزان انجام شده است . ترغیب و تشویق دانش آموزان به مطالعه و کتابخوانی، نیاز واقعی عصر اطلاعات است. کتابخوانی به عنوان یکی از عادات مفید در زندگی، تأثیر مثبت بسیار زیادی بر مطالعه درسی دانش آموزان نیز دارد. این تأثیرات شامل افزایش تمرکز و توجه، بهبود مهارت های خواندن و نوشتن، افزایش دایره لغات، بهبود مهارت های شنیداری و گفتاری، تقویت مهارت های تفکر و تحلیل، و بهبود مهارت های ارتباطی است.

واژگان کلیدی: کتاب ، دانش آموزان ، مطالعه

۱. مقدمه

یکی از شاخص های توسعه یافتگی جوامع، نرخ سرانه دستیابی به منابع اطلاعاتی و مطالعاتی افراد آن جامعه است. به گونه ای که جهان امروزی را جهان اطلاعات می خوانند و از آن به جامعه شبکه ای نیز یاد می کنند. جامعه شبکه ای موجب از میان رفتن فاصله های مکانی و زمانی شده است. ویژگی بارز جامعه ی شبکه ای، استفاده از اطلاعات و دستیابی به آن هاست. جست و جو، مطالعه و پژوهش در جامعه شبکه ای به شیوه های مختلف (مکتوب، شفاهی دیداری- شنیداری) و به صورت ترکیبی انجام می گیرد. در قرن حاضر، با وجود گسترش رسانه های جمعی و بهره گیری از رایانه و اینترنت، مطالعه و کتابخوانی هنوز اهمیت خود را نه تنها حفظ کرده است، بلکه شاهد افزایش شمارگان کتاب های چاپ شده، افزایش متقاضیان عضویت در کتابخانه ها و پر رونق شدن بازار کتاب فروشان در سطح جهان هستیم. علل این امر را باید در افزایش تعداد داوطلبان ورود به دانشگاه ها، علاقه مندی عموم مردم به کسب دانش و مهارت ها، درک تاثیر مطالعه در زندگی اجتماعی و نقش آن در گسترش روح خلاقیت، نوآوری ابتکارات جست و جو کرد.

امروزه کتابخوانی به عنوان یکی از منابع مهم دستیابی به اطلاعات فقط عملی فردی نیست که به سبب علاقه و سلیقه شخصی یا اشخاص بتواند استمرار یابد، بلکه ضرورت های اجتماعی، موقعیت تاریخی و فرهنگی جامعه، نیازهای نظام اجتماعی، علایق و انگیزه های فردی، امکانات و توانایی های نظام و در اختیار بودن کتاب، عوامل تعیین کننده ای در کتابخوانی به شمار می روند. (شهبازتبار، ۱۳۹۰)

کتاب، یکی از ابزارهای تفکر، رشد و تعالی انسانی است. از دیرزمان اهمیت مطالعه و کتابخوانی نزد اهل علم و ادب شناخته شده است و درباره آن سخنها رفته است. کتاب، حتی در روزگار پیشرفتهای چشمگیر بشر در عرصه های دانش، تمدن و فرهنگ، نه تنها اهمیت خود را از دست نداده، بلکه جنبه های گسترده تر، تازه تر و جلوه های پایدارتر یافته است. بی گمان، کسانی که در وادی پیشرفتهای گوناگون، گامهای بلند برداشته اند، هرگز با کتاب و کتابخوانی بیگانه نبوده اند، بلکه مطالعه را عنصری اصلی و ضروری دانسته اند. (یعقوبی راد، کاوسی و رشیدپور، ۱۳۹۴) چراکه کتاب از عناصر مهم فرهنگی و ابزاری مناسب برای تغییر دادن فرهنگ است و عناصر جدید فرهنگی را به افراد جامعه منتقل می کند و ضمن حفاظت از فرهنگ متعالی، آن را بدون تغییر و تحریفی در اختیار آیندگان قرار می دهد. روشن است که فرهنگ مطالعه و کتابخوانی نه تنها یکی از مؤلفه ها و ارکان اصلی فرهنگ به شمار می آید، بلکه خود نیز سبب تکامل و توسعه فرهنگی می شود.

ترویج کتاب و فرهنگ مطالعه در دنیای امروز یکی از شاخص های توسعه به شمار می رود و خاستگاه اصلی آن مدارس و مراکز آموزشی و نظام تعلیم و تربیت کشور است. امروزه منابع مکتوب و حتی کتابهای مجازی و الکترونیکی، میزان بهره گیری از آنها جوامع را از هم متمایز می کند؛ چرا که فرهنگ کتابخوانی و رویکرد به کتاب به عنوان قابل قبول ترین سند مستند بر جای مانده از گذشتگان و مهمترین ابزار نشر و گسترش علم و فرهنگ، اهمیت و نقش بسزایی در بارور کردن توانایی های فردی و سرنوشت بشر دارد. (نظری کاجی و نظری کاجی، ۱۳۹۵) دانش آموزان سرمایه های عظیم جامعه محسوب می شوند. برای پرورش و تربیت این سرمایه ها از ابزارهای مختلفی استفاده می شود که مهمترین آن ها کتاب است. اگر بتوان مطالعه را در دانش آموزان به صورت یک عادت در آورد، ارتباط آن ها با جهان دانش و آگاهی، سخت و غیر ممکن نخواهد بود و بدون هیچ زحمت و مرارتی خواهند توانست درک و اندیشه خود را نسبت به جهان هستی رشد تعالی ببخشند. مطالعه کتاب های غیردرسی روحیه پژوهش و تحقیق را در دانش آموزان افزایش می دهد و کودکان و نوجوانان را به افرادی مبدل می کند که به جای دنباله روی، پیروی کورکورانه، تماشاگری و تماشاچی بودن، رخوت و تسلیم، با تکیه بر توانمندی خویش، آگاهانه در جست و جوی بهترین سبک زندگی و حل مسائل خویش باشند.

زرین آبادی و حسینی (۱۴۰۲) در تحقیق خود به بررسی تاثیر کتابخوانی و مطالعه در بین دانش آموزان در جهت پیشبرد یادگیری پرداخته و نتیجه گیری کردند یکی از ضرورت های نظام آموزشی، موفقیت در ادامه و گسترش مهارت های لازم تحصیلی در دانش آموزان است. یک راه برای دستیابی به عملکرد بهتر در آموزشگاه، استفاده از روشها و فنون مطالعه و یادگیری است. امروزه جلوگیری از افت تحصیلی دانش آموزان و کمک به ارتقای عملکرد تحصیلی آنان به عنوان یک اصل مهم در نظام آموزشی هر جامعه مورد نظر است. استفاده از راهبردهای یادگیری بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان تاثیر می گذارد. یک دانش آموز همانگونه که نیازمند یادگیری خواندن، نوشتن و حساب کردن است، باید نحوه مطالعه و یادگیری را نیز بیاموزد. در واقع اساس منطقی آموزش بر این اصل استوار است که دانش آموزان یاد بگیرند چگونه یاد بگیرند، چگونه به خاطر بسپارند و چگونه مساله حل کنند.

زائر محمدی و خورشیدی (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی نقش مطالعات غیر درسی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پرداخته و نشان دادند استفاده از کتاب های کمک آموزشی و غیر درسی همچنین آموزش روش مطالعه، بر میزان پیشرفت تحصیلی تاثیر گذاری باشد. بنابراین نکته ضروری و بدیهی این است که دانش آموزان با کسب مهارت های لازم در زمینه خواندن، و استفاده از کتاب های کمک آموزشی میتوانند ابتدا به ساکن و به صورت مستقل و خودکار مفهوم متن را درک کنند تا باعث پیشرفت تحصیلی شود.

یافته های تحقیق احمدی، پنجش، پیرزاده و جعفری کلیر (۱۴۰۰) در بررسی تاثیرات فردی و اجتماعی کتاب و فرهنگ کتابخوانی بر کودک و نوجوان نشان داد « مطالعه کتاب بر ابعاد مختلف شخصیتی کودکان و نوجوانان و همچنین در بهتر شدن روابط اجتماعی آنان و حرکت آنان به سمت کمال انسانی اثرات چشمگیری خواهد داشت و کنش های بعدی همچون ایجاد لذت، تخیل، ایجاد تفکر و پاسخ گویی به پرسش ها را در پی خواهد داشت. بنابراین توجه به کتاب و ترویج فرهنگ کتابخوانی به خصوص برای کودکان اهمیت بسزایی دارد که باید مورد توجه تمام افراد جامعه قرار بگیرد و برنامه ی کتابخوانی جزوی از کارهای روزانه همه اقشار جامعه به خصوص کودکان و نوجوانان به شمار آید. »

ظهیری ناو و رجبی (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی رابطه کتاب خوانی و رشد اجتماعی در دانش آموزان پرداخته و نشان دادند « در دانش آموزان کلاس پنجم مطالعه کتاب ها و مجلات تخیلی، تاریخی و ورزشی پیش بینی کننده مثبت و کتاب های پلیسی پیش بینی کننده منفی و معنادار رشد اجتماعی بود و در دانش آموزان سوم راهنمایی نیز کتاب ها و مجلات علمی و ورزشی پیش بینی کننده مثبت و کتاب های شعر پیش بینی کننده منفی و معنادار رشد اجتماعی بود. هم چنین تفاوت های جنسیتی نیز در مطالعه کتاب ها به دست آمد. »

۲. روش شناسی

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر معرفی کتاب های مناسب بر تغییر ذائقه دانش آموزان به شیوه توصیفی و از نوع کتابخانه ای انجام شده است و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی از قبیل کتب، مقالات و پایان نامه ها می باشد.

۳. بحث درباره یافته‌ها

ماهیت پیچیده وجود آدمی موجب آن شده است که تقریباً تمامی رفتارها و فرایندهای روانی او نیز پیچیده و متأثر از عوامل بسیاری باشند. بیش از دو نسل است که روانشناسان اجتماعی کوشیده‌اند تا ماهیت رابطه میان نگرش‌های اظهار شده نسبت به یک شیء یا یک طبقه از اشیاء و رفتار همراه با پیامد آن نگرش‌ها را مشخص کنند. این کوشش‌ها نشان می‌دهند که رابطه نگرش و رفتار، موضوع مهمی تلقی می‌گردد و از لحاظ نظری و عملی تلویحات و کاربردهای مهمی دارد. در این میان هم ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان و هم نگرش‌های آنان می‌تواند مطالعه غیردرسی را که یکی از فعالیت‌های ضروری دانش‌آموزان است تحت تأثیر خود قرار دهد. مطالعه غیردرسی شامل مطالعه تمام منابعی می‌شود که دانش‌آموزان موظف به مطالعه و یادگیری مطالب آنها نیستند و جزء منابع درسی آنها به حساب نمی‌آید. این منابع انواع و اقسام گوناگونی دارند که، شامل موضوعات مختلف (علمی، سیاسی، اجتماعی، تاریخی، داستانی، مذهبی و...) هستند و هر کدام اهداف خاص خود را دنبال می‌کنند. در یک طبقه بندی ساده می‌توان منابع غیردرسی را به چهار گروه عمده تقسیم کرد:

- (۱) منابع علمی و کمک آموزشی که درسی را به گونه‌ای کامل تر و دقیق تر پوشش می‌دهند. شامل راهنماهای معلم و دانش‌آموز، حل المسائل و همچنین منابع اصلی کتاب‌های درسی؛
- (۲) منابع مذهبی، اخلاقی که بیشتر هدف ارشاد و تهذیب نفس را دنبال می‌کنند؛
- (۳) منابع خبری، تفریحی، سرگرمی و...
- (۴) منابع مرجع شامل لغت نامه‌ها، دایره المعارف‌ها

کتاب درپچه‌ای است به سوی جهان شگفت‌انگیز علم و معرفت و مطالعه راهی است بسیار ساده و عملی برای پرورش استعدادهای خداداد انسان و آموزش علوم و فنون که او را در مسیر رشد و تکامل راهنمایی کند. اگر بتوان مطالعه را در انسان به صورت «عادت» خود را نسبت به جهان هستی رشد و تعالی بخشید. باید توجه داشت که تبدیل این علاقه به عادت، باید از دوران طفولیت انسان شروع شود. یکی از عوامل برانگیزاننده در امر مطالعه، حس کنجکاوی است. اگر مطالعه برای انسان به صورت وظیفه جلوه‌گر شود، رغبت به مطالعه هم کم‌تر می‌شود. در حالی که با برانگیختن حس کنجکاوی، چه بسا شخص با حوصله‌ی فراوان آن را پی‌گیری کند و به آن اهمیت دهد.

ضرورت ترغیب کودکان و نوجوانان به مطالعه و کتابخوانی، با عوامل زیر ارتباط محسوسی دارد: (شهبازتبار، ۱۳۹۰)

تنوع نیازهای فردی و اجتماعی
 تراکم و تنوع محتوای دروس در شاخه‌ها و رشته‌های مختلف تحصیلی
 توسعه روز افزون دانش و اطلاعات
 ایجاد زمینه‌های مناسب برای اوقات دانش‌آموزان، به منظور جلوگیری از بی‌کاری که عامل مهمی در شکل‌گیری ناهنجاری‌های اجتماعی است.

تغییر نقش سازمان‌های آموزش و پرورش، به عنوان نهادها تامین‌کننده نیازهای آموزشی و رشد ابعاد وجود آدمی.

وقتی کودک کتابی می‌خواند و به موضوع تازه‌ای پی می‌برد که مورد نیاز و علاقه اوست احساس لذت و آرامش می‌کند زیرا روح کنجکاو او به دنبال کشف حقایق تازه‌ای است و دلش می‌خواهد هر روز که می‌گذرد از مجهولات خودکاسته و بر معلوماتش بیفزاید و تا زمانی که به نتیجه دلخواه خود دست نیابد آرام و قرار نمی‌گیرد و در حقیقت افزایش آگاهی و معلومات خود نوعی لذت و آرامش معنوی را برای او به ارمغان می‌آورد که در شخصیت و رفتار او تأثیر بسیاری دارد. کتاب‌خوانی توانایی کودکان و نوجوانان را در بیان نیازها و خواسته هایشان افزایش می‌دهد. عدم توانایی در بیان مطالب، نیازها و خواسته‌ها به صورت کلامی و نوشتاری به میزان مطالعه و خواندن بستگی دارد. کسانی که در مطالعه، مهارت‌های لازم را پیدا می‌کنند در این زمینه‌ها توانایی ابراز عقیده را داشته و هرگز از بیان مطالب خویش واهمه‌ای به‌خود راه نمی‌دهند و بدون غلط و دست‌پاچگی به تشریح مسائل خود می‌پردازند و همین امر مانع سرخوردگی آنها در اجتماع شده و زمینه مؤفقیّت و سعادتشان را فراهم می‌کند.

۳- ۱. عوامل موثر بر کتابخوانی

عوامل مختلفی در امر کتاب و کتابخوانی و توسعه فرهنگ و مطالعه، در میان کودکان و نوجوانان دخیل هستند. برای این که بتوان راهکارهای عملی توسعه کتابخوانی در میان کودکان و نوجوانان را شناخت و به کار برد، بایستی عوامل تأثیر گذار بر کتابخوانی و نقش هر کدام در این مقوله را شناخت و روشن نمود. کتابخوانی برآیندی از مجموعه عوامل است. این عوامل به طور عمده شامل: (موسوی، ۱۳۹۳)

۳- ۱- ۱- خانواده

خانواده کوچک ترین واحد اجتماعی است که هم در بودن و هم در شدن کودکان نقش اساسی دارد و همه فعالیت های تربیتی از خانواده شروع می شود. محیط و شرایط خانواده و روش تربیتی و آموزش والدین نقش بسزایی در انس کودک با کتاب دارد. کودکی که با کتاب آشنا می شود برای همیشه از همنشینی و دوستی با کتاب لذت خواهد برد. کودک تخیلات شیرین و بلندپروازانه خود را با مطالب و قصه های درون کتاب پیوند می دهد و ناخودآگاه روح و روان کودکانه خود را تغذیه می کند. در واقع کتاب هم به کسب اطلاعات از دنیای پیرامون کودک منجر می شود و وی را به تجزیه و تحلیل مسائل وا می دارد و هم در رشد و شخصیت و تکامل روحی و روانی او تأثیر بسزایی دارد. نقش خانواده در ایجاد عادت به مطالعه از گهواره آغاز می شود و لالایی ها اولین پیوندهنده کودک با ادبیات به شمار می آید. این اشعار ساده که گاهی حتی کلام آن با کودک هیچ رابطه ای ندارد هم احساس امنیت را به او انتقال می دهد و هم زمینه ساز اولین ارتباط های انسانی است. قصه گویی می تواند وسیله ای برای خلق لحظات لذت بخش باشد و هم کودک را در بخشی از میراث ادبی سرزمینش سهیم کند. داستان خوانی یکی دیگر از روش هایی است که کودکان را قبل از ورود به مدرسه با خواندن تصاویر آشنا می کند و سبب ایجاد تجربه های مشترک بین آنها و بزرگسالان می شود که یکی از مهم ترین تبعات اجتماعی آن نزدیک کردن اعضای خانواده به یکدیگر است. بردن کودکان به نمایشگاه ها و فروشگاه های کتاب را نیز می توان در دستور کار قرار داد تا کودکان فرصت یابند در میان کتاب های متنوع سیر کنند. همچنین بردن عضو کردن کودکان در کتابخانه های عمومی نیز می تواند به روند رشد مطالعه در کودکان کمک کند. عادت به مطالعه یک امر اکتسابی است و کودک این را از والدین خود می آموزد. بی شک در خانواده

هایی که پدر و مادر اهل کتاب و مطالعه اند، فرزندان نیز افرادی علاقه مند به مطالعه بار خواهند آمد، ولی در خانواده هایی که هیچ توجهی به کتاب نمی شود، نباید انتظار داشت که فرزندان اهل مطالعه و کتاب باشند .

۳- ۱- ۲- کتابخانه

کتابخانه به عنوان یکی از مقدس ترین کانون های جامعه زمانی می تواند میزبان خوب دانش آموزان باشد که از تازه ترین کتاب ها و آثار ارزشمند برخوردار باشد. کتابخانه های مدارس می بایست به تناسب ویژگی ها و نیازهای دانش آموزان و مراجعان خود متنوع ترین و موثر ترین کتاب ها و مجلات را داشته باشد تا هر فرد بتواند به فراخور استعداد و علایقش از آن ها استفاده کند . برگزاری نمایشگاه های کتاب در مناطق مختلف آموزش و پرورش، فراهم نمودن انگیزه های لازم برای دانش آموزان به منظور حضور فعال در این نمایشگاه ها، مشاهده کتاب های متنوع و در اختیار گذاشتن کتاب با نازل ترین قیمت ممکن، از دیگر عوامل موثر در تشویق کودکان نوجوانان به مطالعه و گسترش فرهنگ کتابخوانی است.

باید همواره خانواده و اولیاء مدرسه به ویژه معلمان، کودکان و دانش آموزان را تشویق نمایند تا به عضویت کتابخانه ی مدرسه و کتابخانه ی عمومی شهر خود درآیند. کتابخانه بایستی به عنوان خانه دوم و شاید خانه سوم (پس از مدرسه) هر کودک، نوجوان و جوان درآید. در حالی که امروزه درصد بسیار کمی از دانش آموزان کشور ما به عضویت کتابخانه در می آیند.

۳- ۱- ۳- مدرسه و معلم

مدرسه دومین جایگاه تربیتی انسان است که کودک اصول و قواعد خواندن و نوشتن را فرامی گیرد و می آموزد که بدون کمک والدین و معلمان خود مطالب کتاب را بخواند و بفهمد. کودک به دلیل همین تحول بزرگی که در خود احساس می کند، اشتیاق فراوانی به مطالعه دارد و هر لحظه می خواهد بیشتر با دنیای پر رمز و راز درون کتاب ها آشنا شود. برای بسیاری از کودکان، مدرسه اولین مکانی است که آنها را با خواندن و مواد مکتوب آشنا می کند، زیرا یا به دلیل بی سوادی پدران و مادران و یا به سبب عدم عادت به مطالعه آنان، کودکان فرصت تجربه های مفید خواندن در خانواده ها را نمی یابند. لذا مهم ترین وظیفه مدرسه طراحی و پیاده کردن برنامه های آموزشی و پرورشی مدونی است که متناسب با هر مقطع سنی و هر پایه درسی کسب شده، به دنبال کردن علایق خود در کتاب های غیردرسی تشویق کند. شکل گیری عادت به مطالعه در مدرسه و گسترش آن به نگاه نظام آموزشی به مقوله آموزش و پرورش بستگی دارد. نظام آموزش و پرورش در کشورهای جنوب و از جمله (تا حدودی) کشور ما، نظامی غیر پویا و تک محور است. نظام تک محور، نظامی است که براساس یک کتاب و یک جزوه درسی شکل می گیرد و معلم و دانش آموز خود را از هرگونه مراجعه به دیگر منابع اطلاعاتی بی نیاز می داند. نظامی که ساختار متون درسی آن درون زا نیست و همین باعث می شود که دانش آموز از خواندن آن احساس لذت نکند و از ادامه راه باز ماند .

مدرسه محل مناسبی برای آشنایی با کتاب و تقویت روحیه ی کتابخوانی است. کتابخانه باید به بخشی از نظام آموزشی ما تبدیل شود و آن هم نه به منزله ی امری فرعی، تفتنی و سرگرمی، بلکه به مثابه ی امری ذاتی و لازمه ی آموزش و پرورش باید مورد توجه قرار گیرد. همچنین باید بدانیم که کتاب و کتابخوانی فقط برای پر کردن اوقات فراغت نیست و چنین مقوله ی مهمی را نباید در بحث سرگرمی های جامعه مورد بررسی قرار گیرد بلکه این امر باید پایه و بنیان استوار هر برنامه ریزی اصولی و آموزشی قلمداد شود.

فضای حاکم بر مدرسه و کلاس درس و چگونگی نگرش معلمان نسبت به کتاب و کتابخوانی در ایجاد آمادگی ذهنی و انگیزه‌های مطالعه دانش‌آموزان بسیار موثر است. برخورداری مدرسه از یک کتابخانه ی زنده و پویا، مدیریتی مدبر و معلمانی اهل کتاب و مطالعه، مناسب‌ترین شیوه برای گرایش بچه‌ها به کتابخوانی است. معلمانی که حداقل ماهی یک بار، کتابی تازه و مفید برای دانش‌آموزان معرفی می‌کنند یا برای تشویق آنان کتاب هدیه می‌دهند، بیشترین نقش را در ایجاد نگرش مثبت و عادات مطلوب فرهنگی در میان کودکان و نوجوان دارند. همچنین مطالعه ی نشریات از قبیل روزنامه، مجله توسط معلمان و آگاهی آنان از حوادث جاری کشور و محیط اطراف، خود به خود گرایش به مطالعه را در شاگردان بیدار می‌کند.

۳-۱-۴- وسایل ارتباطی جمعی

رسانه‌های گروهی از عوامل بسیار مهم در تربیت عمومی اقشار جامعه به شمار می‌روند. «هایمن» در بررسی خود نشان داد که وسایل ارتباط جمعی در شکل‌گیری عقاید اجتماعی فرد نقش عمده و اساسی دارند. این وسایل که شامل روزنامه، مجله، کتاب، رادیو و تلویزیون و سینما می‌شوند، بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند. جذابیت تلویزیون و قابل حمل بودن رادیو و جنبه ی اجتماعی داشتن سینما از عوامل مهمی هستند که باعث جلب نظر افراد شده، در الگوی مطالعه ی آن‌ها تأثیر می‌گذارند. البته تأثیر این وسایل در افراد مختلف متفاوت است گرچه عده‌ای را عقیده بر این است که پیشرفت تکنولوژی ارتباطات به خصوص رادیو و تلویزیون اثر منفی و بازدارنده بر روی مطالعه دارند ولیکن این امر بستگی به نوع جوامع دارد. در جوامع غربی، تلویزیون بیش از آن که یک دستگاه فرهنگی باشد، عامل انحطاط فکری و اخلاقی است. در حالی که در کشور ما که فرهنگ و معارف اسلامی حاکم است، انتظاری که از رادیو و تلویزیون می‌رود، نشر معارف الهی و تبلیغ ارزش‌های متعالی و انسانی است یعنی همان چیزی که کتاب و مطالعه در پی آن است. رادیو و تلویزیون به دو طریق مستقیم و غیر مستقیم می‌توانند به رواج فرهنگ کتابخوانی و بالا بردن سطح مطالعه عمومی موثر باشند. پخش برنامه‌هایی که مستقیماً به کتاب و کتابخوانی پرداخته می‌شود و معرفی شخصیت‌های موفق علمی (به طور مستقیم) دقت در برنامه‌ها و سریال‌ها که همواره شخصیت خوبی از علم و مفاهیم فرهنگی ارائه شود (به طور غیر مستقیم).

۳-۱-۵- حکومت

شیوه ی حکومت بر روی بسیاری از مسایل تأثیر می‌گذارد. دنیای کتاب و کتابخوانی نیز از این قاعده مستثنی نیست. حمایت دول از سیستم‌های آموزشی، آموزش معلمین با کفایت و با درایت، معرفی کتاب سال، برپایی نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی که کتاب‌ها را بادرصدی تخفیف ارائه دهند، اعطای بن کتاب، همه و همه بعنوان یک امر لازم در دنیا پذیرفته شده است. همچنین ایجاد کتابخانه‌های مدارس و حمایت از ناشران داخلی و احداث کتابخانه‌های عمومی که از محل بودجه عمومی تأسیس می‌گردند، نیز بخشی از برنامه‌های حماسی دولت به حساب می‌آیند.

۳-۲. راهکارهای گسترش کتابخوانی در دانش‌آموزان

راهکار کاربردی و کوتاه برای کمک به معلمان و دانش‌آموزان به‌منظور گسترش فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی به شرح زیر ارائه شده است: (فاضل، ۱۴۰۲)

۳-۲-۱. به‌کارگیری مفاهیم و محتوای کتاب‌های غیردرسی در تدریس

یکی از راهکارهای ترغیب مطالعه کتاب‌های غیردرسی، استفاده از مفاهیم و محتوای آن‌ها در تدریس و آموزش مطالب کتاب‌های درسی است. در سال‌های اخیر، برخی مدرسه‌های خاص برای غنی‌سازی آموزش دانش‌آموزان، مفاهیم کتاب‌های درسی پایه‌های بالاتر را به دانش‌آموزان آموزش می‌دهند، یا با استفاده از کتاب‌های کار و کمک‌درسی، به پرآموزی و تمرین بیش از حد مطالب درسی می‌پردازند. در حالی که شایسته است همان مفاهیم کتاب‌های درسی، اما به‌شکل کامل‌تر و جامع‌تر، از طریق کتاب‌های غیردرسی، همسان با کتاب‌های درسی، برای دانش‌آموزان آموزش داده شود و با ارجاع دانش‌آموزان به کتاب‌های غیردرسی، انگیزه مطالعه، پژوهش و جست‌وجوگری در وجود دانش‌آموزان تقویت شود.

۳-۲-۲. مطالعه مشارکتی

مشارکت و همراهی در مطالعه برای دانش‌آموزانی که انگیزه مطالعه چندانی ندارند می‌تواند بسیار مفید باشد. معلمان در کلاس درس، به‌ویژه در دوره‌های ابتدایی، می‌توانند زمان‌هایی را به‌عنوان زمان مطالعه غیردرسی یا زنگ کتابخانه در کلاس درس در نظر بگیرند و در این زمان همه در کنار هم به مطالعه کتاب‌های غیردرسی بپردازند.

۳-۲-۳. معرفی کتاب

یکی از فن‌های افزایش انگیزه برای مطالعه کتاب، معرفی کتاب‌های خوب به دانش‌آموزان است. شایسته است به‌صورت هفتگی معرفی کتاب برای دانش‌آموزان صورت بگیرد و بهتر است این معرفی را خود دانش‌آموزان انجام دهند تا هم دانش‌آموزان از یکدیگر الگو بگیرند و هم این کار به‌عنوان فعالیتی دانش‌آموزی معرفی و تبیین شود.

۳-۲-۴. تشکیل گروه‌های کتاب‌خوان حرفه‌ای در کلاس درس یا مدرسه

یکی از راهکارهای مفید برای گسترش فرهنگ مطالعه، تشکیل گروه و باشگاه کتاب‌خوانان حرفه‌ای در کلاس یا مدرسه است. افراد عضو گروه، هنگامی که مطالعه یک کتاب را شروع کرده یا آن را به پایان می‌برند، در گروه‌های مجازی یا واقعی اعلام می‌کنند.

۳-۲-۵. روزنامه دیواری کتاب یا کتاب‌نامه

یکی از شیوه‌های جذاب برای کودکان و نوجوانان، طراحی و تهیه روزنامه دیواری است. روزنامه دیواری را گروه‌های دانش‌آموزی در زمینه‌های گوناگون طراحی می‌کنند. می‌توان از سبک روزنامه دیواری برای معرفی یا حتی خلاصه‌کردن کتاب نیز اقدام کرد. مثلاً کتاب‌های کم‌حجم را به‌طور خلاصه یا کامل، در قالب یک روزنامه دیواری در معرض دید کودکان و نوجوان قرار داد تا آنان بتوانند در

اوقات فراغت یا زنگ تفریح به مطالعه بپردازند. یا در یک روزنامه دیواری به توضیح، معرفی و حتی نقد و تحلیل یک یا چند کتاب پرداخت.

۳-۲-۶. به کارگیری کتاب‌های تلفیقی

هنگامی که انگیزه مطالعه کودکان و نوجوانان اندک است، استفاده از کتاب‌های تلفیقی موجب می‌شود کودکان نسبت به مطالعه رغبت پیدا کنند. یکی از انواع کتاب‌های تلفیقی، استفاده از کتاب‌های دارای فعالیت عملی و تلفیق مطالعه و فعالیت‌های عملی و دست‌ورزانه است. چنین فعالیت‌هایی موجب افزایش توجه و تمرکز و کاهش خستگی کودکان و نوجوانان می‌شوند.

۴. نتیجه گیری

کتاب به عنوان یک عنصر فرهنگی در همه حال مورد توجه ملل در اعصار مختلف بوده است این شاخص فرهنگی با نفوذ خود ضمن انتقال دانش به مخاطب، بیش از آنکه نسبت به محیط اطراف و دنیای پیرامون خود تغییر داده و روح تازه‌ای به خواننده خود می‌دهد، درجه‌ای که هر انسانی را با افکار و اندیشه دیگران آشنا کرده، به آدمی بصیرت می‌دهد تا شعاع دید خود را گسترش داده و او را در همه حال با خود همراه می‌کند. مطالعه برای تمامی سنین، از جمله واجباتی است که باید حتما در برنامه‌ی روزمره افراد قرار بگیرد اما مطالعه دانش‌آموزان از این جهت حائز اهمیت بیشتری است که این افراد، بیشترین اثربخشی را نسبت به سایر گروه‌های سنی دارند پس بهتر است این تأثیرات توسط کتاب‌ها و با مطالعه شکل پذیرند تا عقاید منفی و آسیب‌رسان فرصت نداشته باشند که خود را نشان دهند. آشنا کردن کودکان و نوجوانان با مطالعه و آموزش کتابخوانی، نیاز واقعی عصر امروز است. باید مطالعه و کتابخوانی که ویژگی اساسی و حیاتی انسان متمدن آغاز قرن بیست و یکم است، در ذهن و روح دانش‌آموز دمیده شود تا آنان دریابند که برای زندگی موفقیت آخرین در عالی‌ترین پیام‌های اعتقادی، اخلاقی و فرهنگی علمی را بر عهده دارد. کاهش مطالعه، به جامعه‌پذیر ناقص کودکان و نوجوانان ناشی از عدم مطالعه والدین و فرزندان و نداشتن درک صحیح از مسائل فرهنگی و اجتماعی و... به فاصله نسل‌ها و مشکلات روانی و رفتاری و سرگشتگی نوجوانان می‌انجامد. نتایج یک مطالعه که در سال ۲۰۰۷ میلادی انجام شد، نشان داد که دانش‌آموزانی که بیشتر کتاب می‌خوانند، عملکرد بهتری در زمینه‌ی مطالعه درسی از خود نشان می‌دهند. همچنین، در جریان یک مطالعه‌ی دیگر که در سال ۲۰۱۱ میلادی انجام شد، مشخص شد که دانش‌آموزانی که بیشتر کتاب‌های داستانی می‌خوانند، در آزمون‌ها و ارزیابی‌های مختلف در مدرسه بهتر عمل می‌کنند. کتابخوانی به عنوان یکی از عادات مفید در زندگی، تأثیر مثبت بسیار زیادی بر مطالعه درسی دانش‌آموزان دبیرستانی دارد. این تأثیرات شامل افزایش تمرکز و توجه، بهبود مهارت‌های خواندن و نوشتن، افزایش دایره‌ی لغات، بهبود مهارت‌های شنیداری و گفتاری، تقویت مهارت‌های تفکر و تحلیل، و بهبود مهارت‌های ارتباطی است. دانش‌آموزان با خواندن کتاب، با موضوعات مختلف آشنا می‌شوند و اطلاعات جدیدی دریافت می‌کنند که می‌تواند در تحصیلاتشان مفید باشد. همچنین، با خواندن کتاب‌های مرتبط با رشته‌ی تحصیلی خود، می‌توانند مهارت‌های تخصصی و علمی خود را بهبود ببخشند. کتابخوانی می‌تواند مهارت‌های شنیداری و گفتاری دانش‌آموزان را نیز تقویت کند. با خواندن کتاب‌های صوتی و تمرین گوش دادن به متن‌های صوتی، مهارت شنیداری آن‌ها بهبود می‌یابد و با خواندن کتاب‌ها و تمرین نوشتاری، مهارت نوشتاری آن‌ها نیز تقویت می‌شود. خواندن کتاب می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا بهتر و عمیق‌تر فکر کنند و مهارت‌های تحلیلی و فکری خود را بهبود ببخشند. با خواندن کتاب‌هایی که شامل مسائل پیچیده و

تحلیلی هستند، دانش آموزان به چالش کشیده می شوند و مجبور می شوند تا با مسائلی که قبلاً با آن ها روبرو نشده بودند، مواجه شوند. بنابراین، کتاب خوانی به عنوان یک عادت مفید در زندگی، بهبود مهارت های دانش آموزان در مطالعه درسی و تحصیلاتشان را تقویت می کند و به آن ها کمک می کند تا در برابر چالش های تحصیلی خود موفقیت بیشتری کسب کنند.

پیشنهادهای

در این راستا پیشنهادات زیر در جهت افزایش رغبت دانش آموزان به مطالعه و کتابخوانی قابل ارائه می باشد :

- برنامه ای مدون به منظور عضویت دانش آموزان در کتابخانه های آموزشی و سایر کتابخانه ها از سوی مسئولان تنظیم شود.
- استخدام کارشناس کتابدار در کتابخانه های مدارس جهت اداره مطلوب کتابخانه های آموزشی.
- مجموعه سازی کتابخانه ها از سوی مدارس و اداره های کل مورد توجه قرار گیرد و به اشتراک مجلات و روزنامه های مورد علاقه دانش آموزان و فراهم آوری کتاب های مورد توجه آنها مبادرت شود.
- تامین اعتبار بودجه ای خاص از طرف وزارت آموزش و پرورش کل برای غنی سازی کتابخانه های مدارس.
- برگزاری دوره های آموزشی به نام "آشنایی با فنون مطالعه" و "آشنایی با کتابخانه" در دروس اصلی یا فوق برنامه دانش آموزان.
- آگاهی دادن به خانواده ها از طریق مسئولین و دست اندر کاران تعلیم و تربیت، مطبوعات و رسانه های ارتباط جمعی به عوامل مؤثر در ایجاد انگیزه به مطالعه غیر درسی دانش آموزان.
- ترغیب و فراهم آوری تسهیلات جهت بازدید دانش آموزان از کتابخانه های شهر و نمایشگاه های کتاب و مراکز تحقیقاتی و پژوهشی
- اداره کتابخانه مدرسه توسط گروه های دانش آموزی

منابع

- احمدی، مریم و پنجش، اسما و پیرزاده، فاطمه و جعفری کلپیر، فاطمه . (۱۴۰۰). تاثیرات فردی و اجتماعی کتاب و فرهنگ کتابخوانی بر کودک و نوجوان، هشتمین کنفرانس بین المللی مطالعات زبان، ادبیات، فرهنگ و تاریخ
- زائر محمدی، زهرا و خورشیدی، محمد موسی . (۱۴۰۱). نقش مطالعات غیر درسی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، دومین همایش ملی ایده های کاربردی در علوم تربیتی، روانشناسی و مطالعات فرهنگی، بوشهر
- زرین آبادی، سید ابراهیم و حسینی، سیده فاطمه و حسینی، سیده صدیقه . (۱۴۰۲). تاثیر کتابخوانی و مطالعه در بین دانش آموزان در جهت پیشبرد یادگیری، اولین کنفرانس بین المللی حقوق، مدیریت، علوم تربیتی، روانشناسی و مدیریت برنامه ریزی آموزشی، تهران

شهبازتبار ، پریا . (۱۳۹۰) . راهکار های توسعه ایجاد فرهنگ کتابخوانی در دانش آموزان ، -<http://librarianship-world.blogfa.com/post/8>

ظهیری ناو، بیژن، و رجبی، سوران. (۱۳۹۰). بررسی رابطه کتاب خوانی و رشد اجتماعی در دانش آموزان. *مطالعات ادبیات کودک*، (۱)۲، ۱۴۵-۱۶۵.

فاضل ، مرتضی . (۱۴۰۲) . کتاب‌خوان شویم ، <https://www.roshdmag.ir/fa/article/30488>

موسوی ، محسن . (۱۳۹۳) . عوامل مؤثر در بالا بردن انگیزه دانش آموزان به کتاب و کتابخوانی ، <http://www.seyyedmohsen.blogfa.com/post/55>

نظری کاجی، نغمه ، نظری کاجی ، زهرا . (۱۳۹۵) . میزان و علل استفاده دانش آموزان دوره ی ابتدایی از کتب غیر درسی از دیدگاه معلمان و والدین ، *فصلنامه پژوهش های برنامه ریزی آموزشی و درسی* ، سال ششم ، شماره اول
 یعقوبی راد ، فرزانه ، کاوسی ، اسمعیل ، رشیدپور ، علی . (۱۳۹۴) . بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای فرهنگ کتابخوانی در میان دانش آموزان پسر مقطع متوسطه منطقه ۵ شهر تهران ، *فصلنامه خانواده و پژوهش* ، شماره ۶